

Јелица СТОЈАНОВИЋ /Никшић/

СТАНДАРДИЗАЦИЈА ЈЕЗИКА И ЊЕГОВО ИМЕНОВАЊЕ

1. О стандардизацији и језичком стандарду, о њиховом терминолошком и појмовном одређењу, има доста података у лингвистичким и социолингвистичким радовима, као и о односу: **језик** — **његово име** и **именовање**. Због тога нама није превасходан циљ да се овим појавама бавимо у општетеоријском смислу јер је те појаве релевантна наука о језику углавном представила, научно поставила и дефинисала. Исто тако, у највећем дијелу описано је и стање у језичкој пракси и појавама везаним за језичку слику: уопште, у свијету и у окружењу. Оно што је циљ нашег рада јесте да се у вези са овим појавама представи и прикаже, колико је то могуће, актуелна језичка (и нејезичка везано за језик) ситуација и „процеси” у Црној Гори.

Наиме, државне и просвјетне власти у Црној Гори у марту 2004. године донијеле су одлуку да у школама у Црној Гори умјесто наставног предмета (који подразумијева име језика и који у школским и образовним системима означава име службеног, званичног и стандардног језика) *Српски језик и књижевност* стоји *Матерњи језик и књижевност* (безлична и општа одредница) а да га, према образложењу помоћника министра, свако може звати како жели, односно „дошло је вријеме да се назив језика не прописује” и да „грађани могу да га зову како желе”, „да лично право ученика буде како ће језик звати”, односно да „представља слободну вољу грађана како ће језик звати”¹. Неколико мјесеци касније Савјет за опште образовање и Министарство Црне Горе доносе одлуку да уз Матерњи језик и књижевност стоје тзв.

---

¹ Дневни лист *Дан*, 13. март, стр. 11.

„одреднице”² (српски, црногорски, хрватски, бошњачки), са образложењем да је то један језик са четири имена. Произилази да се просвјетне и државне власти добро разумију у лингвистику, социолингвистику, језичку политику, језичко планирање и сл., јер су њихове идеје нове у вези са ионако компликованом и комплексном језичком ситуацијом на овим просторима, како ону везану за 19. вијек и стварање српскохрватског језика, а нарочито за ситуацију насталу (формалним?!) расформирањем српскохрватског језика; дакле, ове одлуке се доносе без везе са лингвистичком и друштвеном стварношћу и реалношћу; без ангажовања лингвиста (осим можда спорадично, неадекватно, нејасно и/или оних којима лингвистика није струка); „одлучено” је да је то један језик са четири имена; да „црногорски језик” постоји (дакле и његово име, или да његово име постоји — дакле и он, или нешто треће) — ако постоји са којом „одредницом” је једнак (српски, хрватски, бошњачки; или са свим тим и у јединству и у разликама), односно од којих је и чиме различит; шта представљају „одреднице”...

Да би нам нејасноће које из свега овог проистичу биле јасније (и видљивије) подсјетићемо се на то шта подразумева појам *језик* — *стандардни језик* — *језичка норма* и, у складу са тим, *језичко именовање*; како се ти процеси и односи посматрају у науци о језику; како су се одвијали процеси везано за језичку политику у окружењу, уз поређење ситуације у Црној Гори са овим.

Појам „језика” и језичке индивидуалности (посебности) посматра се донекле различито, али су у лингвистичкој литератури, а углавном и у пракси, прихваћени неки општи принципи у вези са овим одређењима. За одређивање тога шта јесте, а шта није један језик могу се узимати различити критеријуми: најважнији су **лингвистички** (системско-лингвистички, генетски, типолошки, комуникацијски — односно степен разумљивости условљен сличностима и разликама између језичких система), даље **социолингвистички** (језик посматран у контексту друштва, језичког планирања и језичке политике, гдје /у неким случајевима/ важан сегмент заузима идеолошко-политички концепт примјењен на језик и језичку праксу и који би требао да проистиче, или да буде у коинциденцији, у сагласности, или у „дослуху” са лингвистич-

² „...назив предмета се није мијењао и остаје исти: матерњи језик и књижевност, назив програма је проширен за **одреднице** (истицање наше): црногорски, бошњачки, хрватски језик ...” (из дописа директору никшићке гимназије; у заглављу дописа стоји: Република Црна Гора, Влада Републике Црне Горе, ЗАВОД ЗА ШКОЛСТВО, 9. 9. 2004, стр. 5).

ким). У савременим погледима појам језик се најчешће везује за стандардни језик (па и за службени, званични језик који је и стандардни).³ „Рјечници и граматике описују standardni језик, али ријеч „standardni” се не наводи, него се очито сматра сувишном јер опћенито се у лингвистичким радовима ионако најчешће описује standardni језик и језик значи standardni језик.”⁴ Што се тиче новонасталих „језика” у контексту српскохрватског језика релевантна лингвистика са релевантним лингвистичким и социolingвистичким критеријумима (и страна и наша) углавном је мишљења да се ради не о лингвистичким, већ о политичким језицима. (Другачија мишљења углавном су се могла срести 90-их година и то од неких хрватских лингвиста који су и вјештачки покушавали да хрватски стандард што више одвије од српског и/или српскохрватског да би створили и/или показали језичку посебност.)⁵ Дакле, ни сама стандардизација, односно новине у стандардизацији, бар што се лингвистичког кри-

³ „Територијално раслојавање у виду варијаната захвата нормативни, стандардни језик — у његовом писаном и говорном облику постојања и испољавања”, Милорад Радовановић: *Социolingвистика*, Нови Сад 1986, стр. 181.

⁴ Snježana Kordić, *Komentar diskusije o nazivu jezika*, Republika, G. LVIII, 3-4, 252.

⁵ „Али, упркос лексичким и стилским разликама, са структурне тачке гледишта се још увек ради о једном језику. (Мисли се на српски и хрватски. Прим. Ј. С.) Може се, међутим, догодити да након одређеног периода друштвенојезички притисци и манипулација језиком доведу до тога да ћемо говорити о два одвојена језика.” **Питер Херити**: *Језичка разматрања*. Матица српска 1990, стр. 164.

„Тако лексикон наводи да разлика између аустријског њемачког и њемачког у Њемачкој није довољна да би се могло говорити о одвојеним језицима иако и аустријски испуњава увјет Ausbausprache ‘изграђености’. Будући да је разлика између хрватског и српског још мања, према овом лексikonу не може се говорити о хрватском и српском као различитим језицима unatoč tome што постоје граматике и рјечници у којима се језик назива само хрватски или само српски”, **Snježana Kordić**: *Naziv jezika iz znanosti gledan*, Republika, Godište LVII, 1-2, str.195.

„Argumenti lingvиста u inozemstvu polaze od striktno lingvистичких procjena zasnovanih na promatranju strukturalnih obilježja jezika” (Snježana Kordić: *Naziv jezika iz znanosti gledan*, Republika, Godište LVII, 1-2, 2001, str. 237), констатује С. Кордић позивајући се на Пола: „Kad bi se počelo govoriti o odvojenom srpskom i odvojenom hrvatskom jeziku (u užem smislu te riječi ili čak ako langue) ili o bosanskom, to bi značilo udvarati se nacionalizmu Srba i Hrvata jer jezik sam jest i ostaje lingvистички zasnovano samo jedan sa svoje dvije (ili tri) normativne varijante. Poteškoća u sporazumijevanju između govornika i pisaca tih varijantata nije bilo ni prije ni sada ... Daleko više od 90% tipičnih ‘srpskih’ riječi razumije preko 90% Hrvata i obrnuto. To ne mogu izmijeniti ni ciljani zahvati u jezik od strane hrvatske i srpske nacionalne filologije” (**Pohl**, H.-D., „Serbokroatisch — Rückblick und Ausblick”, *Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegen-*

теријума тиче, обавезно не доприносе посебности језика. „Jer standardni jezik se prema komunikativnom, sistemskolingvističkom i genetskom kriteriju razlikuje od svih drugih standardnih jezika, dok je standardna varijanta varijacija jednog te istog policentričnog standardnog jezika”⁶ што се, према мишљењу Сњежане Кордић, може примијенити на ситуацију везано за српскохрватски језик на основу којег су створене стандардне варијанте. При свему томе, констатује М. Шипка⁷, лингвистичке су чињенице, да се ради о једном дијасистему ранга језика, са три, сада већ одвојена стандарда — варијанте, које су издигнуте на ранг посебних стандардних језика биле од мањег значаја. Пресудиле су политичке тежње и политичка воља појединих националних колектива, правно изражена у уставима и одговарајућим законским актима. У з то ми овље оставља-

---

wart, Innsbruck, str. 205-219, 1996, 219). „Takav zaključak nalazimo i kod drugih stranih lingvиста (Thomas, 1994, 248, Raecke, 1996, 21-22)”.

„Осим тога, на истом или сусједним просторима функционишу још два стандарда, у структури и супстанци чак потпуно подударна, језичка стандарда (хрватски и бошњачки), који таквих двојности немају, али са српским дијеле ијекавски изговор и исто латинично писмо”, **Милан Шипка**: *Предлог кодекса употребе српског стандардног језика*, Наш језик, XXXIV/ 3-4, стр. 253.

„Три домаћа језика у најбољем случају могу постати стандардним етнолектима”, **Милорад Пуповац**: *Два аспекта посмодерног стања језичке стандардизације*, Језик и демократизација, Сарајево 2001, стр.195.

„Када је ријеч о наведеним димензијама језичког идентитета, у овом (сх, или с/х/б) случају две чисто лингвистичке — структурална и генетска — и даље говоре о јединству, али се она трећа, социолингвистичка, показала одлучујућом у правцу дезинтеграције”, **Ранко Бугарски**: *Лица језика. Социолингвистичке теме*. Београд XX век, 2001, стр.11-13.

„Не тако давно, учили смо растуће поделе у српскохрватском језику и увођење „националних израза” („републичких стандарда”). На основу ових стандарда спецификован је језик који се користи у одређеној републици, на основу чега су се одређивале лингвистичке карактеристике других области... Тешко је разумети зашто је дошло до оваквих тенденција пошто се зна да ове књижевне варијанте, или национални изрази, лингвистички и историјски представљају исти језик: онај који је Вук представио 1818. године у Српском рјечнику”, **Кенет Нејлор**: *Социолингвистички проблеми међу јужним Словенима*, Просвета, Београд, 1996, стр. 31.

Даље, слична виђења налазимо и код: **Грешела** (ВHernhard Gröschel: Postjugoslavische Amtssprachenregelungen, Српски језик VIII/1-2, 2004, 135-197); **Ковачевића** (Милош Ковачевић: *Један или три језика*, Језик и демократизација, Сарајево 2001, 33-45), итд.

⁶ Demagogija umjesto znanosti (KR, 2003, 7-8).

⁷ Милан Шипка: *Назив језика ако уставноправна категорија*, Језик и демократизација, Сарајево 2001, стр. 134.

мо резерву и с обзиром на то да ли су, и у којој мјери, успјеле овдје да се издвоје и створе **три** стандардне (и стандардизоване) варијанте.

Гдје се у свему овоме налази „црногорски језик”. Шта тај назив представља, подразумијева и покрива. Мислим да је на то питање и лако одговорити и, истовремено, тешко да у вези са тим ико може ишта одређено констатовати. Јер је, како ћемо показати, термин (назив) без „покрића” / (а знамо да термини морају, или требају, да буду, бар донекле, јасни, прецизни, једнозначни)./ А у Црној Гори се у вези са овим сретају различите, факултативне, произвољне, узгредне и нејасне „идеје” (и прокламације идеја без икакве аргументације) како појединачно, тако и неких организација (а и државних институција). По једнима (прије свега мислимо на организације без лингвиста у свом „саставу”, и лингвисте без стручне лингвистичке компетенције, али „релевантне” за јавну ријеч и мишљење у Црној Гори: „црногорски језик” би се темељио на неком дијалекту — да ли новоштокавском, или староштокавском, или комбинацијом и једног и другог (имао би посебне „фонеме”, словне знаке, и још неке посебности не зна се по којим критеријумима /тачније — без било каквих критеријума/ одабране, којима би се разликовао од окружења. „Реализације” у складу са овим могу се сусрести свакодневно у Црној Гори — у службеној употреби језика у мас медијима, на јавној сцени, у натписима и сл.). Поводом најновијих промјена везаних за преименовање наставног предмета Српски језик и књижевност (о чему је већ било ријечи у раду) — државне образовне институције и њихови посленици, (међу којима, тако рећи, и нема лингвиста, нити стручног и научног тима, а ни повезаности или тежње да се буде у дослуху са озбиљном науком), у саопштењима за јавност и јавним наступима „заступају виђење, хипотезу” (коју пројектују у пракси на збуњујући начин) да се ради о једном језику са четири имена. Даље — у вези са језиком у Црној Гори, могла су се срести и мишљења да би као његову посебност у стандардизацији требало нормирати „само” неке јотоване јекавске облике са *ћ* и *ђ*⁸. Дакле, ако се све

---

⁸ Рајка Биговић-Глушица: *Нека колебања у нашим правописним приручницима у односу на ијекавску норму*; Трећи лингвистички скуп „Бошковићеви дани”, ЦАНУ, 1997 (Како се и из самог рада и описа овог процеса везано за говорно подручје Црне Горе види, ова језичка појава је несистемска, везано за различите лексичке јединице недоследно је реализована, што, уз многе друге разлоге, не препоручује уношење ове језичке појаве у стандард, јер би, између много чега осталог што овом не иде у прилог, допринијела нефункционалности, и захтијевала прописивања много правила са многим изузецима).

ово скупа посматра (уз још много тога на што се овом приликом не можемо осврнути) видљива је једна општа конфузија и дезоријентација.

Из претходног што смо рекли јасно је да је након „потискивања” имена српскохрватски језик и промовисања „нових језика” вршено и (на неки начин) њихово нормирање и стандардизација, а затим службено промовисање, или покушаји промовисања у службене језике. То у Црној Гори (из многих разлога) није био случај. Поставља се онда питање којем стандардном варијетету је једнак „црногорски језик” или од којег је различит (или чиме је једнак и чиме је различит), на што се ослања, из којих приручника се о њему можемо обавијестити, итд.

Дакле, језик се (чак ни стандардна варијанта језика) не може замислити без језичког планирање, нормирање, стандардизације, као производа озбиљне, научно утемељене, стручно осмишљене и адекватне језичкој ситуацији (лингвистичкој и социолингвистичкој) језичке политике. А то је дуг, мукотрпан, обиман посао који тражи ангажовање великог броја различитих области и језичких стручњака прије свега за рад на *језичкој норми*. Према Радовановићу (чијом елаборацијом у вези са овим ћемо се послужити с циљем да покажемо колико је језичко планирање и рад на њему озбиљан, обиман и тежак посао, а слична виђења ћемо наћи и у другим лингвистичким и социолингвистичким поставкама): „она (тј. језичка норма) по нашим традиционалним схватањима, обухвата *ортографску норму* (правила писања), *ортоепску норму* (правила изговарања), *морфолошку норму* (правила грађења речи и граматичких облика), *синтаксичко-семантичку норму* (правила образовања реченица), *лексичку норму* (правила употребе речи). Норма, дакле, захвата и све језичке нивое, укључујући ту и говорни и писани вид испољавања језика, па задире и у све области његове граматике. У том смислу, ортографска норма се остварује *нормативним правописом*, док се остале побројане норме прописују *нормативним граматицама* и *нормативним речницима* ... Није тешко закључити да би овако схваћена експлицитна, уједначена, кодификована и институционализована језичка конвенција коју називамо језичком нормом, као резултат поступка нормирања језика на свим нивоима његовог постојања, испољавања и анализе, морала обухватити још неколико, обично занемариваних или само начелно признаваних сегмената. То су *текстуална норма* (правила образовања текста, дискурса, говорног догађаја), *стилска (жанровска) норма* (правила образовања стилски и жанровски обележених језичких формација), *прагматичка (контекстуална) норма* (правила саображавања језичких средстава нејезичким компонента-

ма контекста) — у избору и употреби, продукцији и интеракцији са-општавања). Само на тај начин схваћена и остварена језичка норма могла би обухватити укупно језичко знање (и компетенцију кода /језичког система/, и компетенцију комуникација /употребе језика/ ... Производ поступка нормирања језика јесте *нормирани језик*. Овај функционише као *стандардни језик* колектива којем припада, што значи друштва и културе који су га нормирали или су готову норму прихватили као своју. Стандардни језик има првенствено улогу комуникацијског, али и стваралачког инструмента за говорне представнике и говорну заједницу чија је својина ... Зато се дисциплина која се бави теоријским и практичним питањима везаним за проблематику језичке норме и стандардног језика зове, најчешће, *планирање језика*.⁹

„Поступци који се морају предузети да би се до језичке норме и стандардног језика дошло могу се сврстати у десет основних фаза, чији је хронолошки след каткад променљив, каткад такав да се поједине фазе остварују симултано, да понеке изостају и сл. Систематизација која се овде предлаже инспирисана ја решењима и **познатом дискусијом „социолингвиста”** о овој проблематици: А. Хонг, Ј. В. Неуступни, Ц. Фишмен, В. Таули, П. Гаврин, Ч. Фергасон и др.: 1) *селекција* (=одабирање), 2) *дескрипција* (=описивање ово је, требало би посебно истаћи, и једина фаза рада на планирању језика која може бити препуштена искључиво лингвистичким посленицима и њиховим надлежностима, па и јесте, од почетка до краја, чисто лингвистички посао (у ма како схваћеној и испарцелисаној науци о језику). (192)), 3) *кодификација* (=прописивање), 4) *елаборација* (развијање) 5) *акцептуација* (=прихватање), 6) *имплементација* (=примењивање), 7) *експанзија* (=ширење), 8) *култивација* (=неговање), 9) *евалуација* (=вредновање), 10) *реконструкција* (преправљање) *норме*.¹⁰

„Након обављених претходних функција, језик може преузети функцију стандардног језика и добити улогу општег комуникацијског и стваралачког инструмента у друштву којем припада тек ако га ово почне употребљавати у интеракцијској, комуникацијској и стваралачкој пракси (у образовању, средствима за масовно информисање, науци, уметности, администрацији правосуђу, итд.) па му, затим, одговарају-

⁹ Радовановић, *Социолингвистика ...*, 186-188.

¹⁰ Исто, 188-189.

ћим правним актима и званично додели статус стандардног језика... „опис’ претходи ‘пропису’”.¹¹

Дакле, излишно је и наглашавати, посматрано у контексту свега овога, колико су процеси везани за језик у Црној Гори неозбиљни, ненаучни, нереални и риједак показатељ, у ширим размјерама (према примарним и важећим свјетским цивилизацијским параметрима), како неадекватан однос према језику и језичкој политици може да се претвори у насиље над језиком.

На другој страни, не треба заборавити, да је службени и званични језик у Црној Гори — српски, у којем, како је то закључио и Павле Ивић „замена назива ‘српскохрветски језик’ називом ‘српски’ језик није повукла никакве измене у особинама тог језика”¹². „Стога се може рећи да српски стандардни језик има своју чврсту историјску вертикалу.”¹³ Тако се рад на ревизији стандардизације и проучавању српског језика прилично континуирано наставља, а у тај посао су (између осталих значајних и релевантних научних и стручних институција и истакнутих и водећих лингвиста из области србистике) и у оквиру Одбора за стандардизацију српског језика, ангажовани и укључени истакнути представници најпозванијих лингвистичких (и научних и образовних) институција: трију академија наука и умјетности са српског говорног простора (САНУ, ЦАНУ и АНУРС), затим представници свих универзитета с тог простора, те Института за српски језик САНУ, Вукове задужбине и Матице српске.

2. Други проблем тиче се именовања језика. Назив језика је примарно лингвистичко (терминолошко) питање, али може бити, као у нашем случају, и политички проблем, па и уставноправна категорија.¹⁴ Дакле, како се може видјети из бројних социолингвистичких студија, име језика, према примарним и важећим критеријумима, треба да буде у складу са структурногенетским кодом, односно језичком суштином, са традиционално-културном идентификацијом и именовањем, са научно-стручном експертизом, са општедруштвеном прихvatљивошћу — и тек из свега тога треба да произилази језичка полити-

¹¹ Исто, 192-194.

¹² Павле Ивић: *Језичко планирање у Србији данас*, Језик данас III/9, Нови Сад 1990, стр. 6.

¹³ Милан Шипка: *Предлог кодекса употребе српског стандардног језика*, Наш језик, XXXIV/3-4, стр. 254.

¹⁴ Шипка, исто, 133.

ка. (Али, језичка !) Као што ћемо видјети, „политика везана за језик” у Црној Гори не налази упориште ни у једном од ових фактора.¹⁵

Прво: Структурно-генетски, типолошки говорно подручје Црне Горе се сасвим лијепо уклапа у шири говорни ареал српског језика, чињећи његов нераскидиви дио. Ништа се на језичком плану не завршава на границама садашње Црне Горе. Црна Гора је састављена од различитих дијалеката (и говора), и ниједан од њих није „само црногорски”, нити је „општецрногорски”, како се тежи импровизовати у неким квазинаучним представљањима. Говорни простор Црне Горе сачињавају два дијалекатски различита типа, архаичнији (говори зетскосјеничког типа) и прогресивнији источнохерцеговачки тип, који захвата више од пола Црне Горе (а уз то и широке ареале југозападне Србије, широке просторе Босне и Херцеговине, Хрватске) и који је у основи нормативног, стандардног језика. Ова два говорна типа међусобно се разликују многим језичким цртама и повезују се са осталим говорним подручјима изван граница Црне Горе на дијалекатском плану. Нема ни једне језичке црте која би била карактеристична само за говоре Црне Горе већ се свака простире много шире. Говори Црне Горе су у системском континууму нераскидива цјелина са једним знатно ширим подручјем.

Друго: Што се традиционално-културне идентификације и именовања тиче, језик на простору садашње Црне Горе, откад се и кад се именује, звао се искључиво, и једино, српски (у једном периоду као службени — и српскохрватски, мада у народном именовању тај назив никада није заживио). О томе имамо многа свједочанства: од Балшића, Црнојевића, Ободске штампарије и њених посленика; српски се језик звао и за вријеме владарске лозе Петровића итд.

Треће. Општедруштвена прихватљивост подразумијева то да се језик зове онако како се већина неког друштвеног колектива определије. (О опредјељењу унеколико говори последњи попис у Црној Гори, иако се мора поставити и питање да ли је попис валидан и сасвим реалан показатељ (сам собом, а и с обзиром на амбијент и притиске, медијске и сваке друге, у којима је „промовисано” питање језика. Али, чак ни такав не иде у прилог политици која се према језику води. Напротив). Доносе се одлуке насупрот већинској Црној Гори /преко 64% грађана се определијелило за назив српски језик и, међу њима, и изме-

---

¹⁵ У Црној Гори се и у вези са именовањем језика могу срести различити „предлози”: матерњи; матерњи (српски, црногорски, хрватски, бошњачки); српскоцрногорски; црногорски; српскохрватски. (И, наравно — српски, званични језик и назив стандардног језика који је у употреби у Црној Гори).

ђу 80 и 90% чак и оних који су се национално изјаснили као Црногорци писали су да им је језик српски што значи да се именоване намеће насупрот и жељи грађана који су носиоци тог истог националног предзнака које се потенцира, и намеће као име за језик/. И, што је најважније, упркос жељи већинске Црне Горе. И упркос језику самом). Манипулативно је тврдити /што такође заговорници ове нове језичке ситуације чине/ да се мора испунити воља одређеног процента грађана /поставља се питање који је то онда проценат грађана, и којим је то законом регулисано, (или којим (социо)лингвистичким језичкополитичким принципима и ставовима поткријепљено) или се то процјењује „отприлике” — да ли, према томе, треба „озваничити” свако именовање које је међу „лаицима” омиљено; тада би „језику” у Црној Гори требало уврстити ко зна колико имена, ако се већ не придржавамо никаквих параметара — будиле би се и стварале, вјероватно, још многе жеље за многим именованима/¹⁶. Наравно, ни одређивање тзв. народне лингвистике, само собом, у озбиљним друштвима гдје се води озбиљна језичка политика, није довољно: „...у лингвистици је познато да се перципирање (и вредновање) језичке ситуације од стране говорника не мора подударати са стварном ситуацијом: сматрати неки

¹⁶ „Како се пређашњи процеси раслојавања једног стандардног језика на његове варијанте замењују глтополитичким процесима промовисања тих варијаната у оделите стандардне језике (=хрватски, бошњачки/босански, српски, могућно и „црногорски”), следи и наставак приче, разуме се, то јест размишљање (хипотетичко) о могућном промовисању некадашњих субваријаната у могуће садашње варијанте одговарајућих данашњих језика (континенталнозагребачку далматинску, приморску, славонску, босанску, херцеговачку, војвођанску, србијанску, ортодоксно црногорску, неортодоксно црногорску...), те, следствено томе, тадашњих урбано-регионалних реализација језичких у субваријанте нове (загребачку, сплитску, дубровачку, ријечку, карловачку, осијечку, сарајевску, мостарску, бањалучку, новосадску, београдску, нишку, ужичку, подгоричку, бокелску, никшићку...),” Милорад Радовановић: *(Стандардни језик, његове варијанте, субваријанте, урбано-регионалне реализације (раслојавање и промовисање), Језик и демократизација, Сарајево 2001, стр. 175.*

Слично промишљање, везано за потенцирање хрватског лингвисте Грчевића тзв. „повијесно увјетоване самопроцјене носитеља језика” налазимо и код С. Кордић: „прихваћање ‘повијесно увјетоване самопроцјене носитеља језика’ за одлучујући лингвистички критериј значило би да је могуће да већ сутра настану нови страни језици, нпр. пулски или славонски, јер би све овисило о томе да ли ће становници Пуле или Славоније изјавити да свој језик сматрају одвојеним језиком” (Сњежана Кордић: *Поглед уназад, поглед унапријед*, Књижевна република, I/1-2, 2003, стр. 172).

идиом језиком зато што га његови говорници тако перципирају било би као нпр. сматрати неки политички систем демократским зато што га његова популација процјењује таквим. Политиколози, по правилу, не би били јако срећни с таквим рјешењем. У природним наукама је још очитије него у друштвеним да не користи много ако се слиједи мишљење неке популације лаика Ниједан озбиљан биолог не би нпр. јегуљу сматрао змијом јер је људи процјењују тако¹⁷.

Четврто: Најновија одлука Министарства и Савјета је у колизији са Уставом и законом Црне Горе. Како у Уставу Црне Горе стоји да је у Црној Гори у службеној употреби српски језик ијекавског изговора, а у Закону о општем образовању се каже да чак и они којима је матерњи језик неслужбени обавезно изучавају у школи службени језик, то би за сваког требало да значи да је службени, односно српски језик, обавезан за све.¹⁸ Даље, у истом закону стоји да се настава обавезно изводи на службеном (=српском) језику, а везано за садашње стање, испада да ће се на српском предавати и хрватски, и бошњачки и „црногорски”. Дакле, не улазећи у то колико су то посебни језици (или колико су посебне стандардне варијанте) и у овом сегменту, оваква језичка пројекција је нелегитимна и нерегуларна посматрано и са формалног и формалноправног становишта.

Пето. Најчешће потенцирани „разлози” (или поводи) за именовањем (односно, преименовањем, замјеном имена или сл.) језика, који се наводе (везано за најновије одлуке), јесу да је то „превасходно политичко питање” и да „свака нација има право да свој језик зове својим именом” — што се у Црној Гори претворило у безрезервно надомјештање политике науци и везивање пуке политике (произашле из центара моћи) за огољени национални предзнак за именовање језика (као што смо видјели, чак и супротно од језичког одређења носилаца тог истог националног предзнака). Даље, често се, и погрешно, потенцирају одређена демократска начела, подведена под људска права и слобо-

¹⁷ Ammon, U; „Towards a Descriptive Framework for the Status/Function (Social Position) of a Language within a Country”, U. Ammon (ur.), *Status and Function of Languages and Language Varieties*, Berlin/New York, 1989, str. 35.

¹⁸ „Савјет и Министарство могу да промијене име предмета географија у земљопис и то само на основу мишљења специјалиста за ту област, али не и име језику, јер се име тог предмета мора подударати са именом језика у службеној употреби, што значи да је тај термин уставно укочен. У школама се учи службени језик и он носи име које је у уставу”. Бранислав Остојић: *Побједа*, 13. новембар.

де која су, како ћемо видјети, углавном исконструисана, с обзиром на то како се презентирају (да не кажем измишљена).

Међутим, како се констатује у лингвистичким и социолингвистичким радовима, потенцирање и стављање у први план нелингвистичких (често и антилингвистичких) фактора изван је правила и обичаја у свјетској цивилизацијској пракси. „Уз ово треба рећи да се овакви захтјеви постављају углавном на нашим просторима, и то као аргумент у прилог дисолуцији заједничког српскохрватског стандардног језика и формирање посебних националних језичких стандарда (хрватског, српског и бошњачког). Другдје у свијету у сличним се ситуацијама, када више нација имају један стандардни језик (као што су енглески, њемачки, шпански и др.), о имену и статусу језика не расправља ... Ти су односи такви да се не може узимати као општеважеће правило да сваки народ (односно нација) мора имати свој посебан (стандардни) језик и да тај језик мора обавезно називати својим именом, или именом који изабере. То је наш спецификум: он је израз националнополитичких односа и развоја стандардног језика на нашим просторима... У расправама о тим питањима, међутим, не могу се потезати аргументи који не одговарају научној истини.”¹⁹

Осим форсирања и наметања огољеног националног предзнака као разлога за именовање (преименовање) језика у Црној Гори, неријетко се може чути и потенцирање питања демократских начела и људских права и слобода (на „слободно” именовање језика, или „именовање по жељи”, или нешто слично). Међутим, у стварности, таква „права и слободе” како се оvdје у вези са језиком представљају и тумаче не постоје нигдје ни записана, ни прописана, ни гарантована, него подмећући непостојеће декларације (или их тумачећи по свом нахођењу) управо се крше људска, професионална, стручна и научна, права и слободе у Црној Гори.

¹⁹ Шипка, исто, 121-123, ... и даље: „Опћа брига за језик неријетко манифестира — привидно парадоксално — у заправо каотичном стању стандардне јзичке норме. ... неријетко са снажним националистичким идеолошким предзнацима и с тенденцијом да успрокос прокламираним демократским циљевима, у самој својој политичкој основи садржавају различите врсте неједнакости и на колективним и на индивидуалним разинама” (исто, 181) ... Слично виђење налазимо и у *Кембричкој енциклопедији језика*: „У 18. и 19. веку, нарочито, језички национализам био је преовлађујући европски покрет, с језиком као примарним спољашњим знаком групног идентитета. Данас се слична настојања могу уочити у многим крајевима света, и то као део сепаратистичких политичких захтева”, *Кембричка енциклопедија језика*, Дејвид Кристал, стр. 34.

„Tim oštrije treba ustvrditi da se još u doba Deklaracije iz 1967. (мисли се на *Декларацију о називу и положају хрватског књижевног језика* из 1967. Прим. Ј. С.) radilo o jednom ad hoc izmišljenom ‘pravu’. Nijedna deklaracija prava UNO-a ili UNESCO-a, nijedna regionalna konvencija za zaštitu ljudskih prava ili prava manjina (KSZE-a/OSZE-a или вјећа Европе) не зна за такво право на самоодређење имена језика” (Грешел, 2004, стр. 22).²⁰ „На политичком плану питање назива језика исказује се најчешће као „неотуђиво право сваког народа да свој језик назива властитим именом”, како се својевремено захтијевало у *Декларацији о називу и положају хрватског књижевног језика* (1967). У неким случајевима се то право проширује, па се, ако у Прогласу о босанском језику (1992) говори о „елементарном праву на слободно именовање свог језика”. Ту се, дакле, не говори о праву на именовање језика према имену народа него о „с л о б о д н о м именовању свог језика”.²¹ (А у Црној Гори — своди се на жељу и лично и/или хаотично право).²²

3. Према свему изложеном, дајемо себи за право да констатујемо да дјеловање у вези са језиком у Црној Гори нема ослонца ни у, како је називају, најмекшој лингвистичкој граничној дисциплини (социолингвистици) нити у најлабавијој језичкој политици (са најмање ослонца у језичком), ни у (здравом) политици; представљају преседан у (социо)лингвистичкој и језичкополитичкој дјелатности, немају ни толико упоришта колико су имале у сусједним нам земљама (бившег) српскохрватског језичког подручја. Ни социолингвистика (на коју се неки криво позивају) није, и не би смјела да буде, под влашћу политике. Со-

²⁰ Према цитату из (*Demagogija umjesto znanosti*, Književna republika, 2003, 7-8, str. 196) и даље прама С. Кордић: „Poziva se (Брозовић, Ј.С.) на демократско право svakog naroda на свој језик. Али заборавља што значи то право: оно значи да nitko не може од Hrvata tražiti да пређу на engleski језик или на njemački или на neki други, nego имају право govoriti својим језиком”, исто, стр. 185.

²¹ Шипка, исто.

²² „Кад је у питању језик, превагу треба да имају лингвистички аргументи и политички консензус. Ту је нормалан поредак ствари: лингвистика, политика, па тек онда право. Никако обрнутим редом (...) ...назив језика је и уставноправна категорија актуелан у нашим социолингвистичким и политичким околностима. Уставноправно регулисање назива језика није никакво правило у свјетским релацијама, јер се у већини случајева службена употреба неког језика утврђује под већ устаљеним и неспорним именом, а има и устава који службену употребу уопште и не регулишу. Стога тај проблем треба посматрати у нашим специфичним друштвено-политичким и социолингвистичким околностима и у том контексту тражити најповољнија рјешења”, Шипка, исто, стр. 135.

циолингвистика, у свим одређењима и према дефиницији, има лингвистичку, а не политичку компоненту. Надамо се, и позивамо, да се питања језика, ради добра и Црне Горе, и језика и језичке политике, врате и поставе у научне и реалне језичкополитичке, друштвене и уставно-правне оквире.

Елица СТОЈАНОВИЧ

СТАНДАРТИЗАЦИЈА ЈАЗЫКА И ИМЈА ЈАЗЫКА

Резюме

В настјашеј работе автором сделана попытка даћ определение понатий „стандартизация” и „языковой стандарт” с точки зрения терминологии и теории и в данном аспекте проанализировать актуальную языковую (и неязыковую) ситуации в Черногории. Автор пришел к выводу, что актуальные процессы в Черногории, касающиеся языка (прежде всего, введение в школ вместо названи (предмета) Сербски зк название Родно зк/сербски, черногорски, хорватски, босниски), с точки зрения языкового стандарта как одного из самых существенных параметров, являются крайне ненаучными.

Во второй части своей работы атвор говорит о переименовании языка, которое, в соответствии с существующими и во всем мире учитываемыми нормами, должно совершаться исходя из структурно-генетического кода языка, традиции и культурного наследия, мнения ученых, а также и употребления имени конкретного языка в конкретном ошбестве. Данные параметры должны быть основой для языковой политики, следовтельно и для имени языка. Наблюдаемые в настоящее время процессы в Черногории не опираются ни на один из перечисленных выше параметров.